

Sudety - vývoj a současný život jednoho pojmu Matěj Spurný

Úvod Matěje Spurného ke knize Proměny sudetské krajiny

Od počátku existence občanského sdružení Antikomplex veřejně používáme termínu Sudety či přídavného jména sudetský, aniž bychom měli pocit, že se tak dopouštíme hříchu, nějaké nemravnosti či snad trestného činu. Zdá se nám, že tento pojem nejvýstižněji charakterizuje specifikum zhruba jedné třetiny území České republiky; té části, jejíž historie i žhavá současnost leží v centru našeho zájmu. Zároveň ale chápeme, že se jedná o pojem diskutabilní a historicky nebývale zatížený. Vzhledem k tomu, že přídavné jméno sudetská se ocitlo i v názvu této knihy a že v jednotlivých textech se slovo Sudety objevuje víc než dost, cítíme jako povinnost učinit na počátku malý exkurz do historie tohoto u nás dlouho tabuizovaného pojmu. Jestliže krajinu, jejíž proměny jsou tématem této knihy, nazýváme sudetskou, chceme se rovněž pokusit vysvětlit, proč se nám tento pojem jako bližší určení jeví i dnes vhodným.

Slovo *Sudety* není výmyslem politického hnutí Konrada Henleina, ba ani jeho předchůdců z počátku 20. století. Původ tohoto slova je pravděpodobně keltský a značilo cosi jako „Les kanců“. V psané podobě jej poprvé nalezneme v díle starověkého geografa Claudia Ptolemaia, jenž *Sudeti montes*, tedy pohoří Sudety, situuje kamsi do střední Evropy – aniž bychom jej podle jeho určení mohli podrobněji lokalizovat. Ve středověku tento pojem upadl v zapomnění, ale znovu se objevuje v období renesance a humanismu, kdy se s ním můžeme setkat hned v několika významech. *Sudety* bývají ztotožňovány s horami oddělujícími Slezsko od Čech a Moravy, tedy přibližně s pohořími mezi Libercem a Ostravou nebo například jen s dnešními Krušnými horami. Již v této době ale lze nalézt texty, v nichž jsou *Sudety* používány jako pojem označující obecně horská pásma kolem a částečně i uvnitř Čech.

V 18. a 19. století se především v kruzích geografů, biologů a geologů ustálilo používání pojmu *Sudety* pro horská pásma mezi Slezskem na jedné a Čechami a Moravou na druhé straně. Někdy se ovšem *Sudety* objevují také jako alternativní název pro Krkonoše nebo Jeseníky. Zároveň se ovšem v 19. století slovo *Sudety* stává součástí slovníku etnografů a také rakouských statistik. Vedle zemí alpských a zemí karpatských se v rámci členění habsburské monarchie jako označení Čech, Moravy a rakouského Slezska objevuje termín *země sudetské*. Zároveň se mezi etnology a národopisci objevuje termín *obyvatelé Sudet*, který se s postupujícím národním sebeuvědomováním začíná vztahovat výhradně na německé obyvatelstvo českých zemí. Termín *sudetský Němec* je poprvé použit roku 1866; v této době se geografové, etnologové a statistici především snažili odlišit Němce sudetské od Němců alpských. Na konci 19. století o sudetských Němcích hovoří i české časopisy a české noviny.

Počátkem 20. století se již *Sudety* a *sudetský Němec* stávají součástí politického slovníku zejména německých politiků z českých zemí. 30. října roku 1918 pak pojem sudetský získává i reálnou politicky geografickou náplň, když je vyhlášen vznik provincie Sudetenland. Ta se rozkládala na území části rakouského Slezska, severovýchodního výběžku Čech a severozápadní Moravy. V politických jednáních let 1918-1919 však němečtí předáci nadále užívali termínu sudetský i v širším teritoriálním významu. V období první Československé republiky je termín *Sudety* nadále používán v nejrůznějších kontextech. Stále dominantnější je však politizující zabarvení pojmu, který je nyní nejčastěji ztotožňován s převážně Němci obývanými pohraničními oblastmi. Češi ve dvacátých a třicátých letech pojem *Sudety* a zejména *sudetští Němci* používají ve stále menší míře; hovoří a píšou spíše o zněmčeném území či území smíšeném a o našich Němcích. Naopak na německé straně se pojem *Sudety* a *sudetští Němci* (*Sudetendeutsche*) stává dominantním. Nepoužíval jej ovšem jen Konrad Henlein, byl rovněž součástí slovníku německých aktivistických stran, kterým rozhodně nešlo o odtržení *Sudet* od českých zemí. Vzhledem k dalšímu vývoji a zejména v důsledku Mnichovské dohody se ale pro českou veřejnost staly *Sudety* a *sudetští Němci* termíny, které jsou neodmyslitelně spojeny s obdobím nacismu a s rozbitím Československa. [1]

Vzhledem ke konotacím, které pojmy *Sudety* a *sudetský* nabyly ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století, je intenzivní a v letech 1945-1989 do velké míry úspěšná snaha vytlačit je z našeho slovníku pochopitelná. Ukazuje se však, že je to snaha do velké míry iracionální a že slova *Sudety* a *sudetský* jsou naopak právě po roce 1945, tedy po vyhnání většiny Němců z českých zemí, pojmy nesmírně potřebnými. Vyhnáním a následným více či méně úspěšným

dosídlením území s někdejší převahou německého obyvatelstva přibyly ke geografickým či botanickým specifikám *Sudet* znaky daleko podstatnější. Je to zejména fakt přetržené kontinuity, vznik nové společnosti, která si musí nově hledat vztah ke krajině, kterou obývá, je to zánik stovek, ba tisíců obcí a nedostatek lidí, kteří by se byli schopni postarat o zbylé památky. V nejnovější době je to ale také zvláštní síla, kterou toto zanedbané dědictví po nevlastních předcích vyzařuje, inspirace, která řadu lidí podněcuje k aktivnímu hledání skrytého bohatství krajiny. *Sudety* v sobě tak dnes vlastně nesou tři vrstvy charakteristik či prvků, které je odlišují od zbytku českých zemí. Tou první je specifická daná zvláštní geografii, zejména hornatým terénem, a zvláštní, tamními Němci formovanou historií. Mluvíme proto třeba o *sudetském* typu osídlení. Druhou vrstvou je specifická daná vyhnáním, překotným doosidlováním, bouráním, zanedbaností, vykořeněností, opuštěností, nehostinností, *sudetským* bezdomovectvím. To jsou problémy, které možná najdeme i jinde, které jsou ale právě tady zastoupeny ve větší míře. A tou třetí je zmíněná síla a jí inspirované ožívování *Sudet*, jež se staly jedním z velkých témat současné české společnosti, zejména její mladé generace.

Řekneme-li „pohraničí“, můžeme mít na mysli třeba i Náchodsko nebo Chodsko a pravděpodobně nehovoříme o Českém Středohoří, severním Plzeňsku nebo Kravařsku. Málokdo si uvědomuje, že *Sudety*, ve smyslu území, které bylo dříve osídleno převážně německým obyvatelstvem, zasahují kromě Prahy do všech krajů České republiky a tvoří o něco víc než třetinu našeho území. Pojmy *Sudety* a *sudetský* jsou nenahraditelné. Jsou to pojmy, které v sobě v důsledku dramatického vývoje jednoho kousku Evropy koncentrovaly tolik charakteristik, že pokus o jejich opsání jinými slovy vydá na mnoho řádků. Proto i s vědomím historické zátěže z doby Mnichova a války, která dosud zcela nezmizela, tyto termíny používáme a proto tato kniha nese název *Proměny sudetské krajiny*.

In: Proměny sudetské krajiny. Antikomplex, Praha 2006

[1] Více o historickém vývoji pojmu *Sudety* in: Krulík, Oldřich; Historický a teritoriální kontext vývoje pojmu *Sudety*, bakalářská práce na oboru politologie FSV UK, Praha 1998

Pro www.go-east-mission.net převzato z webové stránky <http://www.antikomplex.cz/> v květnu 2017.